

ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ РЕЗЕРВІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Т. О. Олійник,

к.е.н., доцент
кафедри «Фінанси,
банківська справа та
страхування»; **О. В.**

Коротунова,

к.т.н., доцент
кафедри «Прикладна
математика»;

О. М.

Вечерко,

магістрант,
ФЕУ-122,
Запорізький
національний
технічний
університет, м.
Запоріжжя, Україна

У статті висвітлено основні поняття ефективності роботи підприємства та розглянуто проблеми пошуку резервів підвищення ефективності діяльності підприємства. Метою статті є розкриття проблем оцінки та визначення господарських резервів підприємства, розробка та обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства загалом. Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку складають праці вітчизняних та закордонних учених з питань ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: ефективність, резерви, ресурси, пошук резервів, формалізовані резерви, неформалізовані резерви, оптимізація.

Вступ. Економічний раціоналізм дій господарюючих суб'єктів

припускає, що дані суб'єкти визначають вигоди від своїх економічних дій. Порівняння результатів і витрат у визначений проміжок часу і називається ефективністю діяльності. Досягти ефективності діяльності підприємства можливо тільки системно, врахувавши процеси внутрішніх і зовнішніх змін, тенденцій, що зберігаються на ринку, та прогнозів. Усі підходи до визначення ефективності використання потенціальних можливостей підприємства, тобто його резервів, вбачають раціоналізм та економічну обґрунтованість, але на сучасному етапі розвитку економічних відносин неможливо дотримуватись усіх існуючих у науковій літературі підходів до пошуку резервів. Необхідно сформувати систему інструментів та методів, які є синтезом підходів до підвищення ефективності функціонування підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Методологічним базисом здійснення дослідження даної тематики стали праці науковців різних напрямів. Зокрема, проблеми визначення ефективності діяльності підприємства, а також виявлення резервів з ціллю підвищення результативності роботи розглянуто такими авторами, як А. Д. Шеремет, Г. В. Савицька, О. В. Коваленко, С. Р. Богомолець, І. П. Житна, І. В. Косорукова, М. І. Баканов та інші.

Мета статті (постановка завдання). Головною метою цієї роботи є розкриття проблем оцінки та визначення господарських резервів підприємства, а також розгляд принципів організації пошуку та їх класифікації, дослідження методичних підходів щодо управління ефективністю підприємства, розробка та обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу.

Під дією матеріальних, економічних, соціально-політичних, фінансових, технічних, організаційних і багатьох інших умов формуються резерви підприємства. Вони показують реальну картину всієї можливості підприємницької діяльності і розробки механізму їх використання. Резерв – це запас ресурсів, який свідомо не витрачається і підтримується на певному рівні як засіб, що забезпечує надійність і безперервність роботи будь-якої системи. А ресурс – керовані фактори виробництва, що володіють вартісними властивостями і перетворюючими можливостями, необхідні для забезпечення і розвитку виробничих процесів з метою досягнення запланованих результатів.

В економіці підприємства розрізняють три поняття резервів: резервні запаси (сировини, матеріалів), що необхідні для забезпечення ритмічної роботи підприємства; резерви як невикористані можливості досягнень науково-технічного прогресу (поліпшення якості продукції, нове обладнання і технології, нові види матеріалів); резерви як нераціональне використання усіх видів ресурсів (перевитрата трудових, матеріальних, часових, фінансових, а також їхні витрати в процесі виробництва).

Предметом досліджень у теорії економічного аналізу є другий і третій вид резервів. Таким чином, резерви – це невикористані можливості зниження усіх видів витрат на виробництво продукції і збільшення результатів від її реалізації [5, с. 65].

Підвищення ефективності виробництва може здійснюватися двома шляхами: на основі ліквідації непродуктивних витрат, а також внаслідок прискорення науково-технічного прогресу, впровадження нової технології і техніки. З одного боку, значні виробничі запаси – це омертвіння грошових засобів, які в них вкладені, недоотримання прибутку, з іншого – великий запас створює можливості безперервного виробництва і дає змогу підприємству отримати знижки на велику закупку від постачальників. Механізм пошуку резервів передбачає комплекс досліджень, пов'язаний з утворенням, виявленням і використанням резервів. Важливе місце в цьому посідає класифікація резервів підвищення ефективності виробництва:

- з позицій підприємства і в залежності від джерел утворення: внутрішньовиробничі, зовнішні;
- за простими елементами процесу виробництва: трудові ресурси, матеріальні ресурси, засоби праці;
- за узагальнюючими показниками ефективності: ріст прибутку і рентабельності, зниження собівартості, ріст обсягу виробництва;
- за характером дії: інтенсивні, екстенсивні;
- за стадіями життєвого циклу: передвиробничі, виробничі, експлуатаційні;
- за характером і змістом: організаційно-технічні, економічні, соціально-психологічні;
- за терміном використання: поточні, перспективні;
- за очевидністю відображення: явні, приховані;
- за стійкістю: стабільні, випадкові [6, с. 48–50].

Науково-технічний рівень виробництва і продукції включає

резерви підвищення прогресивності і якості продукції і вживаної техніки, ступеня механізації та автоматизації виробництва технічної і енергетичної озброєності праці, прогресивності вживаних технологій, прискорення упровадження нової техніки і заходів науково-технічного розвитку. Структура й організація виробництва і праці мають такі резерви, як підвищення рівня концентрації, спеціалізації і кооперації, скорочення тривалості виробничого циклу, забезпечення ритмічності виробництва та інші принципи наукової організацій виробництва: скорочення і повна ліквідація виробничого браку, забезпечення принципів наукової організації праці; підвищення кваліфікації працівників та її відповідність технічному рівню виробництва. Підвищення рівня управління і методів господарювання означає вдосконалення виробничої структури підприємства, структури органів управління ним, підвищення рівня планової і обліково-контрольної роботи тощо [4, с. 24].

Значні резерви криються в поліпшенні соціальних умов роботи і життя трудового колективу, стану промислової естетики і культури виробництва, дбайливому ставленні до природи і раціональному використуванні природних ресурсів, у вдосконаленні зовнішньо-економічних зв'язків підприємства. Відповідно до класифікації резервів за найважливішими чинниками; підвищення інтенсифікації і ефективності виробництва підприємства планують шляхи пошуку і мобілізації резервів, тобто складають плани організаційно-технічних заходів щодо виявлення і використання резервів.

Ефективність виробництва – це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці і робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу. Загальну економічну ефективність виробництва ще називають загальною продуктивністю виробничої системи. Загальна методологія вивчення економічної ефективності полягає у відношенні результату виробництва до затрачених ресурсів (витрат), тобто одержаного економічного ефекту до витрат на його досягнення.

Проблема підвищення ефективності виробництва полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів. Тому критерієм ефективності виробництва в макроекономічному масштабі є зростання продуктивності суспільної праці. Кількісне вираження цього критерію відображається через систему показників економічної ефективності

виробництва. Ця система містить такі групи показників:

- 1) узагальнюючі показники економічної ефективності виробництва (рівень задоволення потреб ринку, виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, витрати на одиницю товарної продукції, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність виробництва, народногосподарський ефект від використання одиниці продукції);
- 2) показники ефективності використання живої праці (трудомісткість одиниці продукції, відносне вивільнення працівників, темпи росту продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок росту продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці, випуск продукції на 1 грн фонду оплати праці);
- 3) показники ефективності використання основних виробничих фондів (фондовіддача основних фондів, фондомісткість продукції, рентабельність основних фондів, фондовіддача активної частини основних фондів);
- 4) показники ефективності використання матеріальних ресурсів (матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання найважливіших видів сировини і матеріалів, витрати палива і енергії на 1 грн чистої продукції, економія матеріальних витрат, коефіцієнт вилучення корисних компонентів із сировини);
- 5) показники ефективності використання фінансових коштів (коефіцієнт оборотності обігових коштів, тривалість одного обороту нормованих оборотних коштів, відносне вивільнення обігових коштів, питомі капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю введених потужностей, рентабельність інвестицій, строк окупності інвестицій);
- 6) показники якості продукції (економічний ефект від поліпшення якості продукції, частка продукції, яка відповідає кращим світовим і вітчизняним зразкам тощо).

Під резервами підвищення економічної ефективності виробництва розуміють невикористані можливості збільшення випуску продукції в розрахунку на одиницю сукупних витрат завдяки більш раціональному використанню усіх видів ресурсів підприємства. Основні чинники підвищення ефективності виробництва – це підви-

щення його технічного рівня, вдосконалення управління, організації виробництва і праці, зміна обсягу і структури виробництва, поліпшення якості природних ресурсів та інші.

Економічна ефективність діяльності підприємства безпосередньо пов'язана із соціальною ефективністю цієї діяльності, оскільки результати роботи підприємства є базою для вирішення цілого ряду соціальних проблем. Соціальну ефективність слід розглядати як на рівні окремо взятого підприємства (локальна ефективність), так і на загальнодержавному чи муніципальному рівнях. Визначення рівня соціальної ефективності повинно охоплювати як заходи, які піддаються кількісному вимірюванню, так і ті, які не піддаються прямому кількісному вираженню [1, с. 352–353].

Також слід відзначити, що досягнення певного рівня успішності функціонування підприємства нерозривно пов'язане з набуттям підприємством ознак конкурентоспроможності. Конкурентне ринкове середовище вимагає від підприємства постійного вдосконалення. Для того щоб бути конкурентоспроможним, підприємства повинні мати конкурентні переваги, основними шляхами їх отримання є:

- стати кращим самому через вживання заходів щодо удосконалення власної діяльності та підвищення її ефективності;
- безпосередньо послабити конкурентів;
- змінити ринкове середовище.

Оскільки реалізація останніх двох напрямків потребує значних зусиль, основним засобом отримання конкурентних переваг залишається підвищення ефективності власної діяльності [8, с. 82].

Взагалі всі заходи підвищення ефективності функціонування підприємств можна звести до трьох напрямків (рисунки 1):

- 1) управління витратами і ресурсами;
- 2) розвитку й удосконалення виробництва та іншої діяльності;
- 3) удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності.

Як бачимо, усі заходи підвищення ефективності роботи підприємства є взаємозалежними. Однак, найважливішого значення набувають чинники, визначені третьою групою (напрямом), оскільки їх мобілізація передбачає визначення місця реалізації в системі управління діяльністю [2, с. 469–470].

Як вже відзначалося, результативність виробництва як найважливіший компонент для визначення його ефективності не варто

тлумачити однозначно.

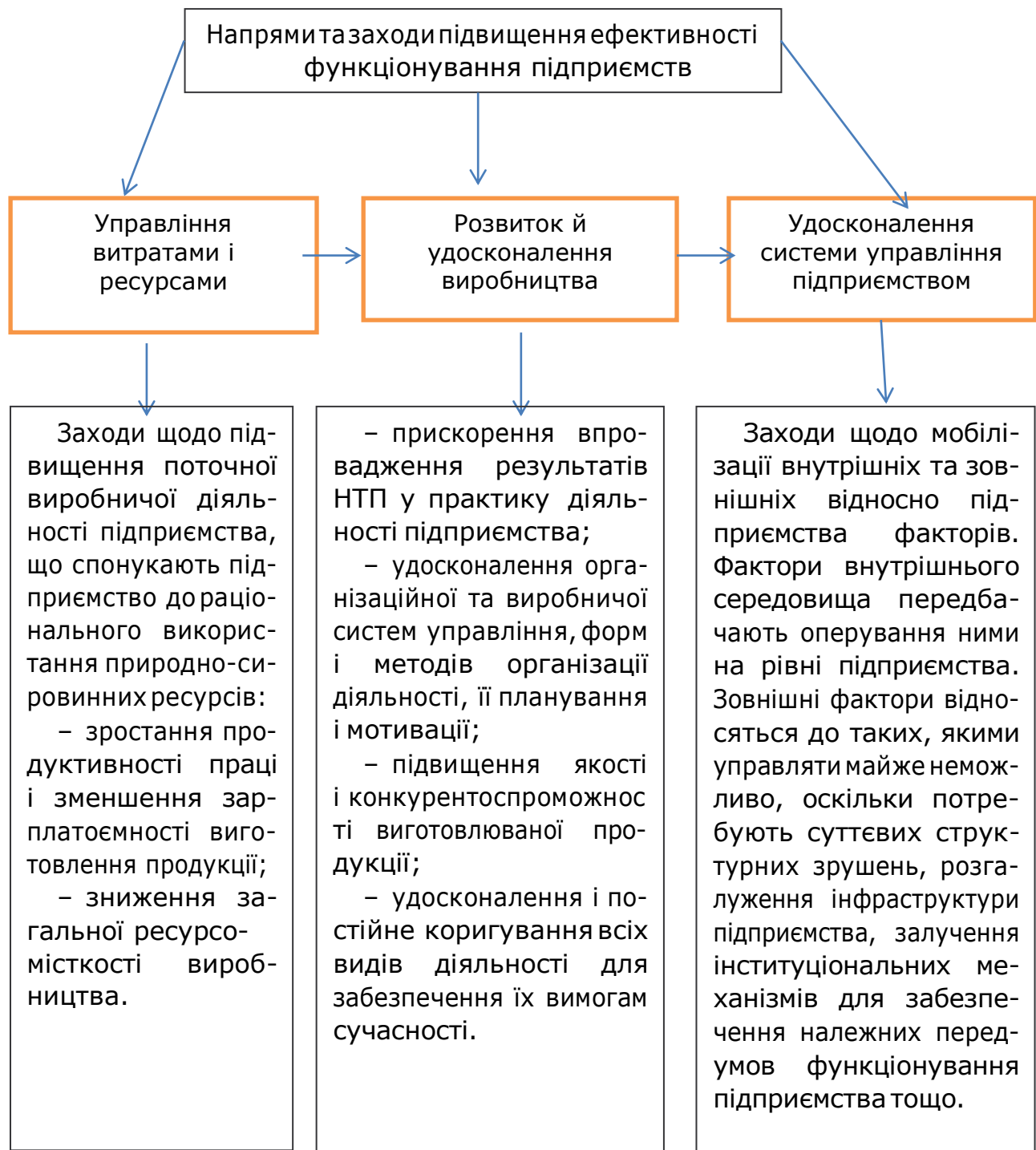

Рис. 1. Напрями підвищення ефективності роботи підприємств [складено автором]

Необхідно розрізняти:

- кінцевий результат процесу виробництва, що відбиває матеріалізований результат процесу виробництва, який вимірюється обсягом продукції в натуральній і вартісній формах;

кінцевий народногосподарський результат роботи підприємства або іншої інтеграційної структури як первинної автономної ланки економіки, який включає не тільки кількість виготовленої продукції, а також її споживчу вартість. Кінцевим результатом процесу виробництва (виробничо-господарської діяльності підприємства) за певний період часу є чиста продукція, тобто новостворена вартість, а фінансовим результатом комерційної діяльності – прибуток (прибутковість) [3, с. 450].

Досягнення високих результатів господарювання підприємств можливе завдяки виявленню та нейтралізації негативних факторів та стимулюванню дії позитивних, зокрема удосконалення організаційної структури, збалансування виробничого потенціалу, впровадження нових технологій. Реалізація внутрішніх і зовнішніх факторів підвищення ефективності діяльності підприємств забезпечить отримання не лише економічного ефекту, але й соціального.

Висновки і пропозиції. Таким чином, ефективність виробництва (діяльності) підприємства – це комплексне поняття, що відбиває кінцеві результати використання ресурсів за певний проміжок часу, головною ознакою якого може бути необхідність досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства з найменшими витратами суспільної праці або часу.

Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення результативної, ефективної та конкурентоспроможної господарської діяльності. Проблема підвищення ефективності виробництва та діяльності підприємства в цілому полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Проблема визначення ефективності підприємства та пошуку шляхів її підвищення є складною і такою, що важко формалізується. Адже будь-яке підприємство – це складна система, тому сподіватися, що можна дістати просту й легко зрозумілу схему пошуку резервів підвищення ефективності його роботи, було б не зовсім правильно. Подальший науковий пошук повинен бути спрямований на формування системи інструментів та методів, які являють собою синтез підходів до підвищення ефективності функціонування підприємства.

Список використаних джерел

1. *Бойчик, І. М.* Економіка підприємства: Навч. посіб. / І. М. Бойчик. — [вид. 2-ге, доп. і перероб.]. — К. : Атіка, 2007. — 528 с.
2. *Гетьман, О. О.* Економіка підприємства: Навч. посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. — [2-ге вид.]. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 488 с.
3. *Житна, І. П.* Теорія економічного аналізу: навч. посіб. / І. П. Житна, І. В. Таций, Є. П. Житний. — Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. — 336 с.
4. *Бутко, А. Д.* Теорія економічного аналізу / А. Д. Бутко. — К. : КНТЕУ, 2005. — 411 с.
5. *Бабець, Є. К.,* Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. / Є. К. Бабець, М. І. Горлов, С. О. Жуков, В. П. Стасюк. — К. : ВД «Професіонал», 2007. — 384 с.
6. *Серединська, В. М.* Економічний аналіз: навч. посіб. / В. М. Серединська, О. М. Загородна, Р. В. Федорович. — Тернопіль : Видавництво «Астон», 2012. — 624 с.
7. *Погорєлов, С. М.* Дослідження шляхів підвищення ефективної діяльності підприємств / С. М. Погорєлов, О. В. Леденко, О. А. Матяш // Вісник НТУ «ХПІ». — 2015. — № 26(1135). — С. 76–82.
8. *Савицкая, Г. В.* Экономический анализ: учеб. / Г. В. Савицкая. — М. : НИЦ ИНФРА-М, 2011. — 649 с.
9. *Шеремет, А. Д.* Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А. Д. Шеремет. — М. : ИНФРА-М, 2006. — 415 с.